

УДК 341:[001.8:378.4.096](477.83-25)ЛНУФ"1991/20"

**КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ:
СПАДКОВІСТЬ І НОВІ ПІДХОДИ**

Василь Репецький, Ігор Земан

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-47-10,
e-mail: izeman@ukr.net*

Проаналізовано діяльність кафедри міжнародного права у Львівському національному університеті імені Івана Франка з 1991 р. Особливу увагу приділено аналізу причин створення міжнародно-правової спеціальності у Львівському університеті. Досліджено місце кафедри, як навчально-методичного та наукового підрозділу університету. Розглянуто основні напрямки наукових досліджень з різних проблем міжнародного права. Виокремлено особливості становлення сучасної львівської школи міжнародного права.

Ключові слова: Львівський університет; дипломатична служба; кафедра міжнародного права; наука міжнародного права.

Події 90-х років минулого століття внесли кардинальні зміни у життя українського суспільства загалом та в освітнє середовище зокрема. З ухваленням Декларації «Про державний суверенітет України» поступово налагоджувалась власна система відносин зі світовою спільнотою. Серед заходів, спрямованих на забезпечення безпосередніх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних зносин України з іноземними державами необхідно виокремити питання про створення системи підготовки кадрів для органів зовнішніх зносин.

Ще до проголошення незалежності України у Львівському університеті відновили кафедру міжнародного права, яка існувала до 1953 р. Цей навчальний підрозділ, забутий та закритий майже на півстоліття, має довгу та славу історію. У першій половині ХХ ст. кафедра міжнародного права Львівського університету була провідним науковим осередком, що користувався справедливим авторитетом на міжнародній арені [10, с. 5].

Заснування кафедри стало важливою подією у житті університету. Ідею створення такої кафедри одногосно підтримала Вчена рада юридичного факультету на засіданні від 27 березня 1991 року. В протоколі йшлося, що створення кафедри міжнародного права зумовлено розвитком суспільно-політичного життя країни. Міжнародно-правові відносини сприяють розвитку економічних, політичних, культурних, наукових та інших зв'язків. Оскільки реалізацію таких напрямів необхідно забезпечити фахівцями, то зрозумілою була доцільність створення кафедри [3]. Завдяки детальному вивченню цього питання та здійсненню відповідних процедур, згідно з рішенням Вченої ради університету, наказом ректора з 1 вересня 1991 р. офіційно відкрили кафедру

міжнародного права, покликану забезпечувати підготовку фахівців за спеціалізацією «міжнародне право» у межах спеціальності «правознавство» [1].

Після отримання статусу незалежної держави перед Україною постали ще складніші й відповідальніші завдання, які охоплювали широкий спектр економічних, політичних, військових та інших проблем у площині входження нашої держави в існуючу на той час систему міжнародних відносин, яка включала європейський і світовий правовий простір. Все це вимагало значної кількості фахівців у сфері міжнародних відносин. Відповідно до Наказу Міністерства освіти України №10 від 14.01.1992 р., у Львівському державному університеті сформували факультет міжнародних відносин, а з 15 липня 1992 р. до складу новоствореного факультету включили раніше відновлену кафедру міжнародного права. На неї поклали обов'язок забезпечувати викладання відповідних правових дисциплін спеціальностей факультету міжнародних відносин та спеціалізації “міжнародне право” [2].

Кафедра міжнародного права слугує науково-методичним центром, що відповідає за якість підготовки викладачів та організацію науково-викладацького процесу. Цей структурний підрозділ університету провадить освітню, методичну та наукову діяльність у межах своєї спеціальності. Кафедра сприяє формуванню висококваліфікованого науково-педагогічного і навчально-допоміжного персоналу, організовує підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, розробляє інформаційні, методичні та програмні матеріали для організації освітнього процесу з дисциплін, викладання яких вона забезпечує, а також проводить освітні, просвітницькі та наукові заходи в університеті. Тут забезпечено високий професійний рівень проведення лекційних, практичних, семінарських та індивідуальних занять.

Кафедра надає освітні послуги для студентів на усіх трьох рівнях формування майбутнього фахівця – бакалаврському, магістерському та докторському. В університеті діє магістерська програма з міжнародного публічного права. Крім того, враховуючи євроінтеграційні процеси, в університеті запроваджено унікальний проект – англomовну магістерську програму з міжнародного права та права Європейського Союзу. Випускники цієї програми отримують два дипломи: Львівського національного університету імені Івана Франка з освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр» та Вільнюського університету з рівнем Master of Laws (LL.M). Відповідно до цієї програми, студенти навчаються протягом першого семестру у Львові, другий семестр – у Литві. Протягом третього семестру вони виконують магістерську роботу під подвійним керівництвом викладачів Львівського та Вільнюського університетів.

Сьогодні наукові роботи та дисертаційні дослідження працівників кафедри провадять за двома основними напрямками: міжнародне публічне право та міжнародне приватне право. Співробітники та аспіранти досліджують такі галузі міжнародного публічного права, як міжнародне гуманітарне право, право зовнішніх зносин, міжнародний захист прав людини, міжнародне кримінальне право та право міжнародних організацій. Крім того, традиційно діяльність

кафедри міжнародного права зосереджується на теоретичних питаннях науки міжнародного права та методиці його викладання. Нові завдання в галузі наукового забезпечення зовнішньополітичного курсу держави на європейську інтеграцію зумовили виокремлення європейської спеціалізації в окремий навчальний підрозділ. За підтримки адміністрації університету та ініціативи факультету міжнародних відносин 2003 р. створено кафедру європейського права. Основними напрямками її наукових досліджень є проблематика права Європейського Союзу та порівняльного правознавства.

Протягом другої половини ХХ ст. важливим є розвиток міжнародного гуманітарного права, що застосовують під час збройних конфліктів. Вони супроводжуються розірванням дипломатичних відносин, призупиненням застосування загальних норм міжнародного права мирного періоду, що значно обмежує права і свободи громадян. Саме в таких складних умовах і застосовують норми міжнародного гуманітарного права. Цю галузь міжнародного права всебічно вивчають науковці кафедри міжнародного права.

Окреме наукове дослідження присвячене правовому статусу Міжнародного комітету Червоного Хреста, як гуманітарній організації, що перша виступила з ініціативою регулювати питання захисту жертв війни та значною мірою вплинула на розвиток та кодифікацію норм міжнародного гуманітарного права у зазначеному напрямі. На основі глибокого теоретичного аналізу зроблено висновок, що МКЧХ як суб'єкт *sui generis* наділений правосуб'єктністю особливого роду, яка об'єднує елементи міжнародної міжурядової та неурядової організації [8, с. 202]. Доведено, що МКЧХ володіє міжнародною правосуб'єктністю, що виникає не в силу норм, які містяться в його установчому акті, а в результаті визнання останнього суб'єктом міжнародного права з боку більшості держав та міжнародних організацій [8, с. 14].

Наукові співробітники кафедри доклали максимальних зусиль, щоб підготувати базовий підручник з міжнародного гуманітарного права, на основі якого поширюються знання з цієї важливої галузі на території цілої України. Книга стала джерелом інформації про теоретичні основи міжнародного гуманітарного права, норми та принципи, які забезпечують його ефективну дію, питання міжнародно-правового регулювання збройного конфлікту та захисту його жертв [14].

Не менш важливим для факультету міжнародних відносин є завдання підготовки кадрів для дипломатичної служби. В цьому плані важливою є робота кафедри міжнародного права стосовно викладання права зовнішніх зносин, а також підготовка базового підручника з дипломатичного і консульського права. Саме воно є одним з головних інструментів реалізації зовнішньої політики держави. Сучасна дипломатія, безперечно, потребує належної міжнародно-правової регламентації. На сторінках підручника показано тісний зв'язок між дипломатичним і консульським правом та розкрито механізм реалізації їх норм. Крім того, глибоко розкритий зміст дипломатичної діяльності, яка реалізується через спеціальні місії та представництва при міжнародних організаціях. Особливу увагу у книзі зосереджено на функціях міжнародного права як

особливого кодексу правових норм, дотримання яких забезпечує мирний характер розвитку відносин між державами [13].

Окремим напрямом наукової роботи на кафедрі міжнародного права стало дослідження розвитку системи дипломатичних засобів мирного врегулювання міжнародних спорів. Особливу увагу зосереджено на ролі ООН у цьому процесі та проаналізовано міжнародні механізми мирного врегулювання конфліктів [4].

Спеціальна серія наукових досліджень науковців кафедри міжнародного права присвячена важливій темі (починаючи з другої половини ХХ ст.), а саме – характеристиці процесу формування міжнародного права прав людини. На кафедрі підготовлено працю з питань ефективності міжнародно-правових засобів забезпечення реалізації Конвенції про захист прав і основних свобод людини [12]. Значну зацікавленість викликали дослідження, присвячені міжнародним механізмам імплементації норм міжнародного права у сфері боротьби з торгівлею жінками [19], статусу біженців у Європейському Союзі [15], про міжнародно-правовий статус Комітету ООН з прав людини [7].

Не менш важливими та актуальними є дослідження з міжнародного кримінального права, які, зокрема, стосуються кримінально-процесуальних гарантій учасників міжнародних збройних конфліктів. У монографічному дослідженні на цю тему визначено особливості нормативного змісту кожного з процесуальних прав з урахуванням стадійності кримінального провадження. Особливу увагу приділено питанням кваліфікації збройного конфлікту в Україні 2014 – 2015 рр. [5].

Зі сфери міжнародного приватного права доволі цікавим напрямом є дослідження правосуб'єктності транснаціональних корпорацій. Незважаючи на різні форми ТНК, їх правосуб'єктність реалізується через юридичних осіб. Цивільну правосуб'єктність ТНК реалізують органи учасників ТНК. В окремому монографічному дослідженні розглянуто значення норм міжнародного публічного та міжнародного приватного права для регулювання статусу ТНК [16]. Спеціальна наукова робота також проведена щодо вивчення участі транснаціональних корпорацій, як учасників цивільно-правових відносин [17]. ТНК діють у значних масштабах, часто вважаючи себе навіть суб'єктами міжнародного права. Наукова праця охоплює теоретичні положення, пов'язані зі встановленням сутності феномену ТНК, відмежуванням ТНК від інших об'єднань, з'ясування залежності правового регулювання учасників зазначених корпорацій від їх приналежності до певної держави. Внаслідок виконаного аналізу досліджень автор сформував концепцію розвитку законодавства України з питань залучення ТНК в її економіку [11, с.734]. З цього питання підготовлено ґрунтовний підручник з міжнародного приватного права, який містить загальну та особливу частину і подає студентам відповідні базові знання. Праця містить аналіз доктрини, законодавства та судової практики різних держав (насамперед, України) стосовно регулювання приватно-правових відносин з «іноземним елементом»[18].

Останніми роками зріс інтерес до досліджень історико-правового характеру. Зокрема, на кафедрі виконано монографічне дослідження процесу становлення

та розвитку науки міжнародного права у Львівському університеті. Зазначена тематика викликає інтерес у багатьох колег із Західної Європи. Це зумовлено насамперед тим фактом, що студентами Львівського університету були такі провідні юристи-міжнародники світового значення, як Герш Лаутерпахт, Рафаель Лемкін, Луї Сон, Людвік Ерліх, Густав Рошковський, Ян Карські, Манфред Ляхс. У згаданому монографічному дослідженні наведено аргументи спадковості міжнародно-правової науки впродовж історії діяльності Львівського університету. Окремо описано студентський період навчання та вплив львівських професорів на формування Герша Лаутерпахта, Рафаеля Лемкіна, Луїса Сона. Обґрунтовано тезу про існування львівської школи міжнародного права у міжвоєнний період. Доведено непересічне значення Львівського наукового осередку в історії міжнародно-правової думки [6, с. 309].

Вартісним підтвердженням наявності якісного складу науково-викладацького персоналу стала підготовка колективного підручника «Міжнародне публічне право», у якому розкрито основні положення загальної частини курсу, а також зміст його основних інститутів та галузей [9]. Загалом зазначимо, що науковий колектив забезпечує відновлення довоєнного рівня розвитку кафедри.

Кафедра міжнародного права активно співпрацює з іноземними університетами. Її відвідують професори з університетів Берліна, Ляйпціга, Лондона, Варшави, Кракова, Тарту з гостьовими лекціями з актуальних питань міжнародного права.

Нелегкою була історія реформування галузі знань та спеціальності підготовки сучасних юристів-міжнародників. В результаті реформ та численних дискусій вдалося відстояти міжнародне право, як самостійну спеціальність. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 р., у рамках галузі знань 29 «Міжнародні відносини» закріплено спеціальність 293 «Міжнародне право».

У жовтня 2016 р. кафедра відсвяткувала 25-річчя свого відновлення. Круглий стіл з нагоди цієї події пройшов у залі для наукових співробітників Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка. В результаті доповідей учасників підбито основні підсумки 25-річної роботи та окреслено тенденції подальшого розвитку та наукових досліджень цього наукового підрозділу університету.

Отже, за роки функціонування кафедри її професорсько-викладацький склад зробив значний внесок у розвиток національної школи підготовки фахових юристів-міжнародників. Сьогодні кафедра посідає важливе місце у системі викладання та наукових досліджень на факультеті міжнародних відносин. Тут досліджують актуальні міжнародно-правові проблеми реалізації правосуб'єктності України та її утвердження як суверенної та правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Архів ЛНУ. – Спр. № 01–07 Є. Наказ ректора Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка № 1048 від 30 серпня 1991 р. “Про відкриття кафедри міжнародного права на юридичному факультеті”. – Арк. 38.
2. Архів ЛНУ. – Спр. № 01–07. Наказ ректора Львівського державного університету імені Івана Франка № 795 від 14.07.1992 р. “Про структуру факультету міжнародних відносин”. – Арк. 243.
3. Архів ЛНУ. Про створення кафедри міжнародного права: виписка з Протоколу № 7 засідання Вченої ради юридичного факультету Львівського університету від 27 березня 1991 р.
4. *Гринчак В. А.* Дипломатичні засоби мирного врегулювання міжнародних суперечностей (міжнародно-правові аспекти) : монографія / В. А. Гринчак. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 187 с.
5. *Гутник В. В.* Процесуальні права учасників міжнародних збройних конфліктів у міжнародних кримінальних судах : монографія / В. В. Гутник. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 302 с.
6. *Земан І.В.* Наука міжнародного права у Львівському університеті : монографія / І. В. Земан ; за наук. ред. канд. юрид. наук, проф. В. М. Репецького. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 320 с..
7. *Зубарева А. С.* Міжнародно-правовий статус Комітету ООН з прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / А. С. Зубарева. – Одеса, 2015. – 20 с.
8. *Лисик В. М.* Правовий статус Міжнародного комітету Червоного Хреста у міжнародному праві: Монографія / Лисик В.М. – Одеса: Фенікс, 2012. – 208 с.
9. Міжнародне публічне право : підручник / В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Микієвич [та ін.] ; за ред. В. М. Репецького. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 437 с.
10. Наука міжнародного права на рубежі століть. Тенденції розвитку та трансформації : спеціальне видання наукових статей / за наук. ред. проф. В.М. Репецького. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – С. 5.
11. *Никифорак В.М.* Нове дослідження про транснаціональні корпорації як учасників цивільно-правових відносин / В.М. Никифорак // Держава і право. — 2009. — Вип. 44. — С. 733-735.
12. *Пастухова Л.В.* Європейський механізм забезпечення прав людини: Навч. посібник. / Л.В.Пастухова. – Сімферополь: Таврія, 2009. - 224 с.
13. *Репецький В. М.* Дипломатичне і консульське право: Підручник / В. М. Репецький. – Львів. : Біблос, 2002. – 352 с.
14. *Репецький В. М.* Міжнародне гуманітарне право: Підручник. / В. М. Репецький, В.М. Лисик. – Київ : Знання, 2007. – 467 с.
15. *Сірант М. М.* Статус біженців у Європейському Союзі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / М. М. Сірант. – К., 2008. – 16 с.
16. *Фединяк Г. С.* Правосуб'єктність транснаціональних корпорацій у час глобалізаційних процесів: Аспекти міжнародного права та міжнародного приватного права / Г. С. Фединяк. – Київ : Атіка, 2007. – 200 с.
17. *Фединяк Г. С.* Цивільно-правова природа транснаціональних корпорацій та їх договорів з приймаючою державою : монографія / Г.С. Фединяк. - Київ : Атіка, 2008. - 344 с.
18. *Фединяк Г.С.* Міжнародне приватне право: підручник, 5-те вид. / Г.С. Фединяк, Л.С. Фединяк. – Київ, Атіка, 2012. -532 с.
19. *Шуміленко А. П.* Міжнародні механізми імплементації норм міжнародного права у сфері боротьби з торгівлею жінками : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / А. П. Шуміленко. – Одеса, 2010. – 20 с.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2017

Прийнята до друку 23.06.2017

**DEPARTMENT OF INTERNATIONAL LAW OF LVIV UNIVERSITY: CONTINUITY AND
NEW APPROACHES****Vasyl Repetsky, Ihor Zeman**

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-41-99,
e-mail: izeman@ukr.net*

The article contains the research of the development of the International Law Department of Lviv University since 1991. The development of international legal doctrines at this University has been investigated. The characteristic features of the evolution of teaching of international law by the university specialists have been studied. The research agenda of international law scholars of the Lviv University covers the issues of international humanitarian law, diplomatic and consular law, the law of international organizations, international criminal law, private international law and theory of international law. Special attention has been paid to the methodology of the scientific research used by international law scholars at the Lviv University.

The research of reestablishment of the modern International Law Department has been conducted. The existence of an independent school of the international law has been proved. The article includes a comparative legal analysis of scholarly concepts of the Lviv University researchers with the doctrinal views of their West-European contemporaries. An important role of Lviv as a scientific centre in the general history of the international legal doctrine has been underlined. The re-establishment of an independent Lviv school of the international law in the modern period has been proved.

Key words: Lviv University; diplomatic service; department of international law; science of international law.